

## ՄՈՐԹԱՅԻՆ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

Բ.

Այս է ահա վեր ի վերոյ կազմութիւնը մորթին, զոր պարզ աչքով գիտելով, անոր դուրսի ազատ երեսին վրայ հեշտու կրնանք որոշել զանազան գիծեր՝ երկրաչափական գրեթէ բոլոր ձևերով. տեսնել աղօսիկներ, ցցուած մասեր, ինչպէս նաև քրտինք ու իւղ արտադրող գեղձիկներու բերաններ:

Մորթին գիծերը մեծ թէ փոքր, արդիւնք են միտերու յարաշարժ աշխատանքին. անոնք շատ որոշակի յայտնի են յօդերու մօտ, ինչպէս նաև երեսի ու ճակատի վրայ, ուր՝ ինչպէս գիտենք՝ խորշոմ և կնճիռ անուաններով ճանչցուած են, և գէպի ծերութիւն անխուսափելիօրէն կատարուած ուղեւորութեան ալ անջնջելի հետքերն են: Աղօսիկները կը շրջապատեն ցցուածքները և գիւրաւ նշմարելի են այն տեղուանքը, ուր ջղային վերջաւորութիւնները յոյժ առատ են ինչպէս ձևօքի պնակիտին մէջ և գլխաւորապէս մատներուն ծայրերը:

Մորթի ցցուածքները կը վերաբերին պրտիկիներուն, վերնամաշկը՝ ինչպէս ըսի արդէն, անոնց վրայ կաղապարուած ազուցուած ըլլալով ճշդիւ. անոնք կը վերաբերին նաև մաղաքմատներուն, որոնք՝ երբ ցուրտի և սարսուռի ազդեցութեան ենթարկուին, փուշի պէս կը տնկուին, տեսանելի կըլլան, փետուած հաւի մը մորթի տեսքն ստանալով: Մորթային մակերևոյթը գեղձային բերանիկներով համակ ծածկուած է, այնպէս՝ որ մորթը կարելի է նմանցնել ծակոտ կէն նուրբ շղարշի, բայց գիտնալ պէտք է որ այդ գեղձաբերանիկները տեսանելի չեն, բացի ափին մէջ գտնուած քրտնազեղձերու և քիթի երկու թւերուն վրայի իւղազեղձերու բերանիկներէն, որոնց առաջիններէն քրտինքի փոքրիկ շէթերու ծորիլը կարելի է նշմարել շատ անգամ, ինչպէս և երկրորդիններէն իւղի թանձրասպիտակ կաթիլներ քամել սեղմելով:

Մորթը բոլորովին ծածկուած է նաև մազերով, բայց տեղ տեղ այնպէս աննշմարելի, որ լերկ կը կարծուի, բայց սխալ է. բացի ձեռքի պնակիտէն և ոտքի ներքանէն մարմնի մնացեալ մասերը լի են մազերով, որոնք տեղին համեմատ անուաններ կը ստանան, ինչպէս յօնք, թարթիչ, պեխեր, մօրուս ևն.:

Մորթը թէև կարծր, բայց շատ ալ առաձգական է, և անոր այդ առաձգականութեան պատճառաւ վերադէտներ հնարած են մորթային պատրուքը (greffe epidermique) որով՝ սքանչելի ծածկոցներ կը յօրինեն երբեմն այն տեղերուն, ուր մորթի մաս մը փճացած կըստուած ըլլայ: Մորթը հաստ է նաև, բայց այդ հաստութիւնը տեղ տեղ կը տարբերի, զօր օրինակ՝ ականջափողին մէջ և արտեանունքին

վրայ շատ նուրբ է, թափանցիկ, իսկ վիզի, կոնակի ու անդամներու վրայ թանձր. թանձր է աշխատանքներու ձեռքերուն մէջ, և այն ամէն տեղերու վրայ, որոնք արտաքին հարուածներէ պաշտպանուելու կը կարօտին, այս նպատակաւ է որ յառաջ կուգան ձեռքի ու ոտքի կոշտերը, այս նպատակաւ յառաջ եկած են եղունգները, մորթի այդ զարմանալի արտադրութիւնը, որ ձեռքի և ոտքի ծայրը կեցած, չափման զգայականները կրող սակորներու պաշտպան վերմակը կը յօրինեն. եղունգը ոչ այլ ինչ է, եթէ ոչ՝ մորթի կտորուանք բայց աւելի կարծր, աւելի պինդ:

Վերը բոլ արդէն, թէ մորթի ներքին երեսը փակած է ճարպային հիւստածքի մը և տալի ալ միտերու. այս ճարպային խաւի միջոցաւ է որ մորթի կ'ընդունի իր աննպատականք վերաբերեալ հիւթերը բերող անոթիկները (ներակ, շնջերակ, աշերակ, քիղ ևն.), որոնք սոցոսկեայով կ'երթան յանդիլ մաշկի պակիկներուն մէջ և կաղմել պտկակծիկները: Ընդարձակ տարածութեան մը վրայ կ'արուելու կամ քնջուելու ըլլան, մորթի այդ մասը արիւնագուրկ և արիւնա-սածութենէ անջատուած մնալով կ'ոչնչանայ խաղաղ, կը փառի ու կ'իյնայ:

Բժ. Վ. Յ. ԹՈՐԳՈՄԵԱՆ

## Ո Ր 2 Ա Փ Ո Ւ Տ Ե Լ

Նախ պէտք է գիտնալ թէ որչափ մարդ՝ այնչափ ստամոքս, աւելի ճիշտ, ստամոքսի ընդունակութիւններ կան և ինչպէս ստամոքսի զանազան հիւանդութիւնները բժշկելու. համար սնունդի զանազան կանոններ (régimes) կան, այնպէս նաև առողջ անձերը շատ մը հիւանդութիւններէ պահպանելու. համար կան առողջապահական կանոններ, որոնց վրայ զազափար մ'ունենալու. համար պէտք է գիտնանք 1. Որչափ ուտել. 2. Ի՞նչ ուտել. 3. Ի՞նչ է մարտադրութիւնը. 4. Ի՞նչ է իւրացումը (assimilation). 5. որո՞նք են սնունդի կանոնները (régimes) և անոնց աղէկ կամ պէշ կողմերը:

Այս անգամ պիտի ջանամ, շատ համառօտ, խօսիլ որչափ ուտելու մասին:

Ամէն անձ, նման ուրիշ արարածներու և բոյսերու, կը կորսնցնէ ամէն օր մաս մը իր ծանրութենէն, որու տեղը պէտք է՝ գրուի որոշ չափով սնունդ՝ հաւասարակշռութիւնը պահպանելու. համար: Փոր-ձերը ցոյց կուտան, որ բնական վիճակի մէջ, 30 տարեկան առողջ և զործունեայ մարդ մը ամէն օր կը կորսնցնէ 500 կրամ իր միսերէն և սպիտանիւթ պարունակող միւս մասերէն (արիւն և այլն). նաև մաս մը իր գիրութենէն և 1200—1400 կրամ ջուր՝ մէկի ճամբով,